

Kvikmyndarýni:

The Big Short

Leikstjóri: Adam McKay

Handrit: Charles Randolph og Adam McKay, byggt á samnefndri bók Michael Lewis

SAGA SEM MÁ DRAGA MIKINN LÆRDÓM AF

Andri Már Gunnarsson,
sérfræðingur í
markaðsgreiningu

Pú verður að lesa bókina! Þetta eru orð sem ég heyri með reglulegu millibili en hef þó lagt í vana minn að láta sem vind um eyru þjóta. Ég er nefnilega mikill stuðningsmaður ljósvakamiðla og kys því alla jafna að bíða frekar eftir bíómyndinni. Ástæðan er í grunninn nokkuð einföld, ef bókin er nægilega góð og þess virði að lesa hana þá verður gerð eftir henni bíómynd. Og bíómyndir hafa það fram yfir bækur að það tekur einungis rétt um tvær klukkustundir að horfa á þær á meðan bækur krefjast mun meiri yfirsetu. Slík skilvirkni verður vart metin til fjár fyrir fólk eins og mig sem upplifir frítíma sem viðlíka goðsagnakennt fyrirbæri og einhyrninga. Samt sem áður á ég það þó til endrum og sinnum að setjast niður og lesa bækur. Ein af þeim bókum sem ég get státað mig af að hafa lesið er

„The Big Short: Inside the Doomsday Machine“ eftir metsöluhöfundinn Michael Lewis, en ég átti ekki beint von á að hún myndi nokkurn tímann rata á hvíta tjaldið. Bókin segir sögu nokkurra fjármálgreinenda og vogunarsjóðsstjóra í Bandaríkjunum sem sáu fyrir þær hremmingar sem framundan voru í bandarísku efnahagslífi og urðu á endanum upphafið að hinni svonefndu alþjóðlegu fjármálakrísu.

Eins og ég nefndi í upphafi skal ég fúslega viðurkenna að ég átti ekkert sérstaklega von á því að eftir bókinni yrði nokkurn tímann gerð kvikmynd. Enda getur það varla verið mest sexi sölupunktur sem völ er á þegar þú ætlar að sannfæra einhvern um að gefa þér milljarða til að framleiða kvikmynd að segjast ætla segja sögu um nokkra aðila sem hafa það að atvinnu að grúska í excel skjölum og lesa skýrslur allan daginn. Sér í lagi á tímum sem þessum þar sem kvikmyndaunnendur virðast kaupa fátt nema það fjalli um ofurhetju af einhverju tagi, vélmenni úr öðrum heimum eða vel hnyklaðan Vin Diesel.

Hið merkilega gerðist þó og fyrir stuttu var frumsýnd kvikmyndin „The Big Short“ í leikstjórn Adam McKay. Sá er einna þekktastur fyrir leikstjórn sína á gamanmyndum og hefur gert myndir á borð við „Step Brothers“, „The Other Guys“ og „Ant-Man“ svo fátt eitt sé nefnt ásamt hinu stórbrotna meistaraverki „Anchorman: The Legend of Ron Burgundy“. Í fyrstu kann það að hafa komið fólk nokkuð spáskt fyrir sjónir þegar fregnir bárust af því að

hann myndi leikstýra „The Big Short“ enda umfjöllunarefnið að einhverju leyti á mun alvarlegri nótum en aðdáendur leikstjórans eru vanir. Sannleikurinn er hins vegar sá að þegar rýnt er í baksýnisspegilinn verður ekki hjá því komist að sjá að þær aðstæður sem bókin sækir efni sitt í voru í raun og veru nokkuð kómískar. Gegndarlaust neyslupartý knúið áfram af kokteil sem samanstóð af ódýru lánsfjármagni og óbilandi trú fólks á að ekkert slæmt gæti gerst. En eins og gildir um öll góð partý þá kemur að því að nýr dagur ris og þynnkan fer að gera vart við sig (eða í þessu tilfelli að lögreglan mætir á svæðið og sparkar niður hurðinni).

„The Big Short“ er ekki eina sagan frá hruninu sem ratað hefur á hvíta tjaldið. Árið 2010 kom út heimildarmyndin „Inside Job“ sem ætti að vera mörgum íslendingum vel kunn en þar er m.a. fjallað um þá atburði sem áttu sér stað hér á landi í aðdraganda hrunsins. Ári síðar kom síðan út kvikmyndin „Margin Call“ en hún lýsir hraðri atburðarás sem á sér stað þegar upp kemst að stór bandarískur fjárfestingabanki er kominn fram á bjargbrúnina. Samskonar efnistöð og umfjöllunarefni en jafnframt mjög ólíkar myndir. Það sem „The Big Short“ hefur aftur á móti umfram hinar tvær er að hún er á mun léttari nótum og sýnir á mjög skemmtilegan hátt að vel til hafðir menn í vel launuðum störfum og 3.000 dollara jakkafötum geta átt það til að taka slæmar ákvarðanir. En þrátt fyrir kómískan frásagnarstíl, spennandi atburðarás og hnyttna brandara er vert að hafa í huga að sagan sem hér er sögð er sönn og að afleiðingarnar sem fylgdu

í kjölfar þess að spilaborgin, sem reist hafði verið á grunni slæms regluverks, græðgi og meingallaðs kerfis í alla staði, hrundi til grunna eru svo sannarlega ekki uppspuni af neinu tagi. „The Big Short“ segir sögu þeirra sem fóru þvert gegn álitni markaðarins og græddu stjarnfræðilegar fjárhæðir með því að taka skortstöðu (veðja á lækkun) gegn bandaríska fasteignamarkaðinum. Markaði sem menn töldu svo fráleitt að taka skortstöðu gegn að fjármálaafurðirnar sem notaðar voru til þess voru ekki til. Það er ákaflega áhugavert að þessi saga skuli byggja á sönnum atburðum en það sem gerir hana ennþá áhugaverðari eru karakterarnir í henni, en ég hugsa að jafnvel færustu handritshöfundar samtímans hefðu átt í mestu erfiðleikum með að skapa jafn ótrúlegar persónur og þeir raunverulega eru.

Aðalpersóna myndarinnar er vogunarsjóðsstjóri að nafni Mark Baum. Sá er leikinn af grínleikaranum og sprelligösum Steve Carell sem margir muna eflaust eftir í gervi hins vafasama og mjög svo óviðeigandi yfirmanns í bandarísku útgáfunni af „The Office“. Nafnið Mark Baum er hins vegar uppspuni frá rótum. Fyrirmyndin heitir Steve Eisman og starfaði fyrir vogunarsjóð sem hét FrontPoint Partners LLC og var hluti af Morgan Stanley fjárfestingabankanum. Í myndinni er hann sýndur sem hálf andfélagslegur bölsýnismaður sem á nokkuð erfitt uppdráttar eftir fráfall bróður síns. Steve Eisman hefur sagt að sú mynd sem máluð er af honum í myndinni sé ekki 100% rétt. „Takið burtu allan hómur og ímyndið ykkur mig

stanslaust reiðan og þá eruð þið komin með þetta,“ sagði hann í einu viðtalinu aðspurður um hvort kvikmyndin gæfi raunverulega mynd af honum. Sagan af bróðurmissinum er einnig nokkuð frábrugðin raunveruleikanum en Steve Eisman og kona hans urðu fyrir þeirri skelfilegu lífsreynslu að missa nýfætt barn sitt af slysförum. Atburður sem sagður er hafa haft mikil áhrif á og gjörbreytt lífi Eisman.

En rétt eins og í öllum góðum sögum af lífinu á Wall Street er steriótýpu verðbréfasalinn ekki langt undan. Einn af þeim sem sá og greip tækifærið skömmu eftir að sögusagnir fóru á kreik um að einhver „brjálæðingur“ væri farinn að taka skortstöður gegn bandaríska húsnæðismarkaðinum var skuldabréfasali (e. bond trader) hjá Deutsche Bank að nafni Greg Lippmann. Rétt eins og með Steve Eisman hefur nafninu á honum verið breytt í myndinni en þar hefur honum verið gefið nafnið Jared Vennett. Sá mæti einstaklingur er leikinn af engum öðrum en hjartaknúsanum og ofurtöfaranum Ryan Gosling. „Gossarinn“ eins og þeir sem þekkja manninn kjósa að kalla hann leikur hlutverkið af mikilli kostgæfni og skilar af sér einni eftirminnilegustu persónu myndarinnar, sjálfumglöðum og hrokafullum verðbréfasala sem talar í frösum. Þveröfugt við það sem gert var við persónu Eisman í myndinni, þar sem hann var gerður heldur skemmtilegri en hann er í raunveruleikanum, þurfti að milda og draga úr stælnum í Lippmann. Mörgum þætti samt eflaust nóg um ef þeir þyrftu að eiga samskipti við persónuna sem sýnd er í myndinni.

Ég hugsa að lýsing yfirmanns hans í Deutsche Bank segi allt sem segja þarf um þennan annars ágæta mann, „I love Greg,“ sagði hann, „I have nothing bad to say about him except that he's a fucking whack job“.

Inn í söguna fléttast svo tveir ungir menn um þritugt að nafni Charlie Ledley og Jamie Mai, sem nokkru áður höfðu stofnað fjárfestingasjóðinn Cornwall Capital með litlu öðru en sínum eigin vasapeningum. Þeir höfðu náð ágætis árangri í fjárfestingum sínum með því að veðja á atburði sem ólíklegt var talið að myndu raungerast. Þannig keyptu þeir afleiður sem kröfðust lítils höfuðstóls í upphafi en gáfu mikið af sér ef svo færi að þeir hefðu rétt fyrir sér. Nöfnum þeirra í myndinni hefur verið breytt lítillega en þar bera þeir eftirnöfnin Geller og Shipley. Saga þeirra er kannski ekki eins grípandi og hinna persónanna í myndinni en það breytir ekki þeirri staðreynd að hún er um margt nokkuð merkileg fyrir ýmsar sakir. Fyrir það fyrsta dattu þeir inn í þessi viðskipti fyrir algjöra tilviljun. Ledley hafði áskotnast eintak af kynningu Lippmann frá kunningja sínum og eftir að hafa lesið hana í gegn var hann algjörlega sannfærður um í hvað stefndi. Þeir félagar höfðu hins vegar engan aðgang inn á markaðinn með skuldtryggingar enda var hann eingöngu aðgengilegur stofnanafjárfestum. Þá kom til sögunnar maður að nafni Ben Hockett en sá hafði nýlega flutt frá Tokyo til Berkeley Hills í San Fransisco. Í Tokyo hafði hann starfað fyrir Deutsche Bank og stundað þar viðskipti með afleiður en á endanum gefist upp á vinnunni og

ákveðið að breyta til. Og viti menn, hann flutti inn í húsið við hliðina á Jamie Mai og úr varð ágætis vinskapur þeirra á milli eftir að þeir ákváðu að fara saman út að ganga með hundana sína. Ben Rickert eins og hann er kallaður í myndinni (leikinn af meistara Brad Pitt) nýtti síðan sambönd sín til að koma þeim Ledley og Mai í deild með stóru strákunum þar sem þeir gátu loksins átt viðskipti með skuldatryggingar. Það sem gerir sögu þeirra síðan hvað áhugaverðasta er að á ákveðnum tímamarki létu þeir verða af því að kaupa skuldatryggingar á þá hluta lánsafnanna sem fengið höfðu lánshæfiseinkunina AAA. Nánast engar líkur voru taldar á að þessi hluti lánsafnanna mundi nokkurn tímann lenda í vanskilum en svo fór þó á endanum og þar með voru þeir Ledley og Mai búnir að skrifa sig á spjöld sögunnar.

Upphafsmáðurinn og arkitektinn að þessu öllu saman var hins vegar læknirinn og vogunarsjóðsstjórinn Dr. Michael Burry sem leikinn er af Christian Bale. Saga hans ein og sér er um margt mjög áhugaverð en hann var læknir sem eyddi öllum frítíma sínum í að grúska í skýrslum og leita eftir tækifærum til að fjárfesta í hlutabréfum. Hann hóf að blogga um fjárfestingar sínar og náði fljótlega eyrum og augum stórra fyrirtækja á borð við Vanguard og White Mountains Insurance Group. Svo fór á endanum að hann opnaði sinn eigin fjárfestingasjóð, Scion Capital, árið 2000. Strax í upphafi náði hann að sýna fram á ótrúlegan árangur. Árið 2001, sem var hans fyrsta heila rekstrarár, var ávöxtun S&P 500 vísitölunnar neikvæð um 11,88%

á meðan ávöxtun Scion Capital var jákvæð um 55%. Sagan endurtók sig svo árið eftir þegar S&P 500 lækkaði um 22,1% en Scion Capital hækkaði um 16%. Eftir nokkur góð ár á hlutabréfamarkaðinum fór hann að kynna sér skuldabréfamarkaðinn. Það var svo árið 2005 sem hann fór að beina sjónum sínum að undirmáslánamarkaðinum í Bandaríkjunum og komst á endanum að þeirri niðurstöðu að í kortunum væri ekki einungis lækking heldur mögulegt hrun. Ástæðan var í grunninn nokkuð einföld. Kerfið var þannig upp sett að fólk stóð til boða lán sem í upphafi báru svokallaða „teaser rates“, sem voru mjög lágir vextir, en að loknum ákveðnum tíma hækkuðu þeir síðan og lánið fór að bera fulla vexti. Einstaklingar tóku þessi lán í miklum mæli og gerðu í raun bara sjálfkrafa ráð fyrir að fasteignaverð mundi hækka nægilega mikið til þess að þeir gætu síðan einfaldlega endurfjármagnað lánin sín þegar kæmi að vaxtaendurskoðuninni. Og það var einmitt þetta sem Dr. Burry hafði enga trú á að gæti staðið undir sér til lengdar. Farið var að hægja á fasteignaverðshækkunum og framundan var vaxtahækkun á stórum hluta þessara lána. Í huga Dr. Burry þýddi það bara eitt, að fólk mundi lenda í verulegum vandræðum með að standa í skilum á þeim lánum sem það hafði tekið og útgefendur bréfanna mundu þar af leiðandi einnig lenda í vandræðum. Gallinn var hins vegar sá að hann gat með engu móti farið gegn markaðinum þar sem tækin og tólin til þess voru ekki til. Hann þurfti að reyna nokkrum sinnum en að lokum náði hann að sannfæra nokkra sérfræðinga hjá

Goldman Sachs fjárfestingabankanum um að útbúa og selja sér svonefndar skuldatryggingar (e. credit default swaps) á ákveðið safn undirmáslána sem hann hafði tekið sérstaklega saman. Rétt eins og nafnið gefur til kynna er um að ræða fjármálaafurð sem virkar í grunninn rétt eins og hver önnur trygging. Kaupandi greiðir tiltekna fjárhæð og fær greitt ef ákveðinn atburður á sér stað, í þessu tilfalli ef lánin sem tryggingin er keypt fyrir lenda í vanskilum. Skuldatryggingar voru svo sem ekkert nýjar af nálinni en þær höfðu verið seldar um nokkurt skeið í tengslum við útgefin skuldabréf fyrirtækja og ýmiss neyslulán á borð við bílalan og kreditkortaskuldir. Þrátt fyrir eftirtektarverðan árangur á sviði fjárfestinga á Dr. Burry við ákveðin vandamál að stríða á persónulega sviðinu. Hann hefur verið greindur með Asperger-heilkennið, ákveðna tegund einhverfurófsröskunar, sem veldur því að hæfni hans til samskipta við annað fólk er nokkuð ábótavant. Fyrir vikið urðu samskipti hans við fjárfesta sem lagt höfðu fjármuni inn í sjóðinn hans oft á tíðum mjög skrautleg ... vægast sagt. Ágætis dæmi um slíka árekstra er m.a. þegar hann sendi öllum fjárfestunum sínum tölvupóst og tilkynnti þeim um að hann hafði lokað fyrir innlausnir úr sjóðnum hjá sér. Það gerði hann svona nokkurn veginn bara af því að hann áleit að hann væri að taka réttar ákvarðanir en fjárfestarnir skildu það bara einfaldlega ekki. Þið getið rétt ímyndað ykkur hversu mikla lukku slíkt kynni að vekja hjá ykkur ef sjóðsstjóri sjóðs sem þið hefðuð fjárfest dágóðri summu af fjármunum ykkar í tæki upp á því að senda ykkur slíkan tölvupóst. Sér í lagi eftir að vera

búinn að brenna peningana ykkar hægt og rólega upp í rétt um tvö ár samfleytt án þess að skila neinni ávöxtun. En það hafði einmitt gerst. Þegar horft er á myndina fær maður á tilfinninguna að atburðarásin gerist á tiltölulega skömmum tíma. Það er þó verulega fjarri raunveruleikanum. Raunverulega tímalínan í þessari sögu er mun lengri. Dr. Burry keypti sínar fyrstu skuldatryggingar árið 2005, rétt um tveimur árum áður en markaðurinn fór að lækka af einhverju viti. Hann hafði því dælt háum fjárhæðum í skuldatryggingar í mjög langan tíma án þess að þær skiluðu nokkurri ávöxtun fyrir fjárfesta sína. Með þessari stefnu virðist honum hafa tekist svo vel upp við að reita fjárfesta sína til reiði að þó svo allt hafi gengið upp að lokum og hann hafi skilað fjárfestum sínum ævintýrlegri ávöxtun fékk hann ekki svo mikið sem eitt þakkarbréf fyrir vel unnin störf.

Þrátt fyrir að í myndinni sé búið að skrumskæla ýmsa atburði og persónur fylgir hún engu að síður í megin dráttum þeirri sögu sem sögð er í bókinni. Sögu sem er svo ótrúleg að hún gæti allt eins virst vera skáldskapur frá byrjun til enda. Það er skemmst frá því að segja að Adam McKay tekst hér á meistaralegan hátt að koma frábærri bók á hvíta tjaldið. Stíllinn sem notaður er til að segja söguna er nokkuð óhefðbundinn en jafnframt ákaflega skemmtilegur. Persónur myndarinnar tala á köflum beint til áhorfenda sem fær mann hálf partinn til þess að líða eins og maður sé á staðnum og partur af atriðinu. Ekki skemmir svo fyrir einvalalið leikara sem tekst frábærlega

til í túlkun sinni á persónum sögunnar. Það eina sem ég kynni að setja út á við myndina er hvernig fjármálaafurðirnar sem menn voru að versla með eru kynntar fyrir áhorfendum. Í myndinni er farin sú leið að þekktir einstaklingar taka fyrir tiltekin hugtök og útskýra þau með myndlíkingum. Ég verð bara að viðurkenna að mér þótti þær einfaldlega ekki nægilega góðar og eftir að hafa hlustað á þær var ég litlu nær um hvað var verið að reyna útskýra. Það sem varð mér til happs í þessu er að vegna aldurs og fyrri starfa hef ég ágætis þekkingu á þessum málum en ég get vel ímyndað mér að hinn venjulegi starfsmaður á plani sem ekki býr yfir nauðsynlegri þekkingu hafi verið litlu nær um hvað málið snérist.

Heilt yfir er þetta þó stórgóð kvikmynd sem ég mæli eindregið með að allir þeir sem eru eitthvað viðloðandi fjármálageirann taki sér tíma til að horfa á. Þetta er saga sem vekur mann til umhugsunar og margur mætti draga af henni mikinn lærdóm enda fjallar hún að miklu leyti um hvernig á ekki að gera hlutina. Kvikmyndin er einstaklega skemmtilega uppbyggð og áður en þú veist af ertu farin að hvetja þína menn til dáða íklæddur íþróttatreyju með nafni Eisman á bakinu og með stóran frauðplastfingur á hendinni sem á stendur „Lippmann #1“. Það sem er síðan svo surrealistiskt við þetta allt saman er að með því að standa við bakið á þínum mönnum ertu óhjákvæmilega að vonast til að almenningur fái að kynnast því hvar Davíð keypti ölið. Þegar myndin nálgast endalokin, brakandi bíópoppið er uppurið og ískaldur gosdrykkurinn

er orðinn lítið annað en hlandvolgur botnfullur veltir maður fyrir sér hvernig í fjáranum þetta gat allt saman gerst. Maðurinn sem sat við hliðina á mér í bíóinu hafði það á orði að hann ætlaði að skella sér heim, ná í heykvíslina, taka fyrsta strætó niður á Austurvöll og fara að mótmæla. Ég veit svo sem ekki hverju nákvæmlega, enda erfitt að ætla sér að benda á einhvern einn tiltekinn sökudólg, en mér fannst þetta þó lýsa ágætlega þeim tilfinningum sem myndin kann að vekja upp hjá fólki.

En þrátt fyrir að kvikmyndin sé stórkostleg skemmtum sem ég mæli hiklaust með sleppir hún ýmsum áhugaverðum atriðum sem dýpka söguna og gefa betri innsýn inn í þær aðstæður þarna voru uppi. Af þeim sökum kemst ég ekki hjá því að segja að lokum... Þú verður að lesa bókina!